

B. Horváth Andrea
Visszatekintés – zene a katedrán

https://doi.org/10.56235/MuTa.2026_VI_3_9_25

„A nép dala életet hirdet, el nem múló életet.”¹

„Hogy mit jelentett nekünk a játékkal egybekötött ének? Ezt ma is fontosnak tartom. Aki nem tud énekelni: bizony nagyon szegény ember, még ha tele van is forintokkal a ládája. Kodály és Bartók feltarisznyált bennünket énekkel ezer esztendőre. Otthon amidőn valamelyikünk hosszú és magányos útra indult, öregeink azt kérdezték: Jól felöltöztél-e? Botod van-e? Hát éneket viszel-e magaddal? Vagyis védelmet a sötétség s az úti veszedelmek ellen. Azt mondanám én is: ne hagyjátok cserben az Éneket!”²

9

Az én életembe – noha a fővárosban születtem és éltem – mégis belefészkelte magát az éneklés öröme, mert az 1950-es években alapított legkorábbi zenetagozatos iskolák egyikébe, a Váci utcai ének-zeneibe jártam. Generációm volt a próbaköve ennek az iskolatípusnak, a miénk volt az első ilyen tagozatos osztály, ahová a közeli óvodából ajánlott be az akkori vezető óvónő. A délelőtti és délutáni váltakozva zajló iskolai életben eszünkbe sem jutott, hogy ne az lenne a normális, hogy mindig énekelünk.

Weöres Sándor a *Kezdődik az iskola*³ című kedves versében, így jellemzi az énekórát:

„Énekóra, la-la-la,
rontom-bontom
reng a terem ablaka,
csak azt mondom.”

A háború előtti cserkészmozgalomból átvett „nótafa” fogalma az „úttörőzésben” is megmaradt, és ezt a tisztséget mindig rám osztották. Nótafák a falvakban is léteztek, mert beleszülettek a hagyományba: a régmúlt időkben mindenre és mindenről volt ének, a munkafolyamatoktól kezdve a szerelmek születésén át egészen az élettől való elbúcsúztatásig. Az emberek nemcsak magukban dudorásztak, hanem a közösségi munkák során is, sokszor még hangszereket is fogadtak maguk mellé, akik így is emelték a hangulatot. A dalaikban megmutatták, feltárhatták a lelkükben rejlő zúgokat, gondolatokat, melyeket más módon nem tettek közzé. Félszavakból is értették ezt a nyelvezetet.

Kodály így fogalmazta meg: „A magyar népdal... az egész magyar lélek tükre. Mint egy nagy gyűjtőmedencébe, századokon át belefolyt a magyar érzelmi élet minden patakja, nyomot hagyott benne a magyarság minden lelki élménye, bölcsőjétől fogva: mert kétségtelennek kell tartanunk, hogy a magyar dal a magyar nyelvvel egyidős.”⁴

¹ Előszó a *Százszorszép – 100 magyar népdalhoz* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I.* Bp. Zeneműkiadó, 1964, 312.

² SÜTŐ András: *Kórérmuzsika* = SÜTŐ András: *Gyermekkorom tükörcserepei.* Bp., Móra, 1982, 35–37.

³ WEÖRES Sándor: *Kezdődik az iskola* = WEÖRES Sándor: *Ha a világ rigó lenne.* Bp., Móra, 1981.

⁴ *A magyar népdal művészi jelentősége [1929]* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I.* Bp., Zeneműkiadó, 1964, 33.

1. Azt i - zen - te a li - kit - la - ka - tos, A la - ka - tos:

Kell - e kis - lány szok - nya ba - bos, ba - bos, Szok - nya ba - bos?

2. Nem kell nékem szoknya babos, babos, Szoknya babos.
Maga sem kell a likit-lakatos, A lakatos.

10 A mai kor embere állandóan üzenget különböző módokon, a fiatalabb generáció pedig már annyi rövidítést használ, hogy legutóbb egy egész oldalas gyűjtemény került a kezembe, melyet a szülőknek szántak, hogy értsék, amit az üzenetben kapnak! Az üzenetek, azaz az *üzenetek* konkrét formában is megjelennek a népdalokban, például az *Azt üzente a likit-lakatos*...⁵ kezdetűben.

A babos az alaptól elűtő színű, nagyjából babszem nagyságú kerek pettyekkel mintázott, tarkított ruhaanyag – az énekórán ezt is el kell magyarázni. A dalt Bédén, Nyitra megyében gyűjtötte Kodály Zoltán – egy kisebb földrajzóra is kialakul rögtön –, és természetesen a történelem is nyitogatja az ajtaját, mert Nagy-Magyarországról beszélünk. Egy ilyen térkép elengedhetetlen kelléke az énekeremnek.

A következő közismert dallam, melynek szintén ismeretlen a szerzője, az 1848-as időket idézi: *Kossuth Lajos azt izente, elfogyott a regimentje*...⁶ A dallamban megjelenik az utolsó verssor („Éljen a magyar szabadság, éljen a haza!”) közismert motívuma, de arra ma már nem hivatkozhatunk, hogy „hallgasd meg a Kossuth Rádió *szignálját*”, hiszen 2013 óta már nem az.

Kos-suth La-jos azt i-zen-te: el-fogyott a Re-gi-ment-je.

Ha még egy-szer azt i-ze-ni: Mind-nyá-junk-nak el kell men-ni,

Él - jen a ma - gyar sza - bad - ság, él - jen a ha - za!

⁵ KODÁLY Zoltán – ÁDÁM Jenő: *Énekes könyv (Általános iskola 4. osztály)*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994, 68.

⁶ KIRÁLY Katalin: *Magyarságunk énekei*. Szeged, Mozaik, 2006, 52.

Mi a szignálzene, tehetjük fel az újabb kérdést. Ez amolyan „hívó” zene, mint a közismert francia himnusz, a *Marseillaise*. Ezt Kodály nemcsak a *Háry* harmadik kalandjában dolgozta fel Napóleon megjelenítésére igen groteszk formában, de *Szabadság himnusza* címmel egynemű és vegyeskari változatot is komponált az eredeti dallamra. A himnusz Csajkovszkij 1812 nyitányában is felcsendül, de Mozart *C-dúr zongoraversenye* (K. 503) I. tételének témája is ennek egy variánsa, ahogyan a Beatles együttes *All you need is love* című dalának bevezető fúvószenéje is.

Vannak egyértelmű és a XXI. század emberének is könnyen értelmezhető zenei anyagok és szövegek, és vannak, melyek már komoly kutatómunkát igényelnek, olyan mélyre nyúlnak a gyökereik. Ezt a munkát a tanári katedrán kell elkezdni és észrevétlenül belopni a feladatok közé az iskolába. A *katedra* szónak három jelentése van az értelmező szótár szerint: szószék, előadói emelvény vagy egyetemi tanszék.

1. kép: Hallgatók a bolognai egyetem egy előadásán⁷

⁷ A kép forrása: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_of_Germany_delivering_a_lecture_to_university_students_in_Bologna_by_Laurentius_de_Voltolina_\(21114437820\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Henry_of_Germany_delivering_a_lecture_to_university_students_in_Bologna_by_Laurentius_de_Voltolina_(21114437820).jpg)

2. kép: Énekoktatás egy reneszánsz fametszetén⁸

A középkori képeken ez jól látszik mint „üzenet”: az emberek arányaikban is különbözők, ezzel is erősítve és sugározva az írni és olvasni tudó emberek felé irányuló tiszteletet. A régi iskolákban nagy katedrákat örököltünk a tantermekben, a mai modern iskolákban ez eltűnt, egy szintre téve tanárt és diákot. Egyáltalán nem mindegy, hogy a már nem létező „katedrán” ki áll, és milyen üzenetet közvetít.

Amikor több mint 100 évvel ezelőtt Kodály és Bartók elindultak gyűjtőútjaikra, az ismeretlenbe mentek. Szinte háttal fordítottak a városi életnek, és ezen a rögső úton kezdték el a gyűjtést, fedezték fel a mi hagyományainkat, munkásságuk elévülhetetlen fontosságú.

Bartók így emlékezik 1915-ben édesanyjának írt levelében „...A dalgyűjtés – hála a papnak, illetve papoknak – elég szépen halad. Roppantul imponálnak a népnek – ellentétben a tanítókkal – és csakis ennek köszönhető az eredmény, különben a nép ki nem nyitná a száját énekekre. És vonakodásuknak lélektani oka ez: azt hiszi szégyent hoz magára, falujára azzal, hogy énekel ilyen »országos gyászban«.” – itt Bartók az első világháborúra utal. „Nem pedig mintha ő maga csakugyan olyan végtelenül gyászolna. De a papja kedvéért megteszi és méghozzá legvidámabban, kacagva...”⁹

A mai kor gyermeke – de felnőttje is – el sem tudja képzelni az életét a szelfik, közösségi oldalak vagy flashmobok, a legkülönbözőbb felületeken való megjelenés nélkül, ez lett ma a bemutatkozás, az önkifejezés egy pillanatig tartó lehetősége. Száz

⁸ A kép forrása: <https://alchetron.com/cdn/gnther-zainer-59737939-fea0-4a3d-aafe-eae193324fb-resize-750.jpeg>

⁹ UJFALUSSY JÓZSEF: *Bartók breviárium*. Bp., Zeneműkiadó, 1974, 193.

év múlva hol lesz ennek nyoma? Erre nem tudom a választ, de azt ma is meg tudom mondani Bartók vésztői gyűjtése nyomán, hogy a párosító dalokban *Vargáné* (1909) káposztát főzött, és kontyba volt a haja fésülve, mert asszony volt, és élete legfontosabb kérdése a lányának, Zsuzsának a férjhez adása volt. A dalszöveg folytatásából megtudjuk, hogy Kara István a kiszemelt férj, már a bölcsőben odaígérték neki a lányt, a vagyon a vagyonnal házasodott.

A Dobszay László szerkesztésében megjelent, Kodály Zoltán 100. születésnapjára ajánlott *A magyar dal könyvének*¹⁰ 140. számú példájában található egy harmadik versszak is:

„Kara István nagy zöld béka,
úszik, úszik a folyóba,
ki-kiúszik a partjára,
Varga Zsuzsa látására.”

Kodály 1943-ban kiadott *333 olvasógyakorlatának* előszava egy útjelző: merre menjek, honnan induljak, és hová érkezzem. Csak egy mondatot emelek ki ebből, és a továbbiakban egy-egy olvasógyakorlatot kötök a népdalokhoz. „A tanuló mindenkori tudásánál valamivel könnyebbet adjunk olvasópróbára, hogy lehetőleg hibátlanul sikerüljön. Ha küszködik vele, elakad, nincs sok haszon belőle.”¹¹ A szövegben az egyszerűség kedvéért a gyakorlatokat csak a kötet számával, illetve a gyakorlatok sorszámával jelölöm (például 333/9.).

Az előbbi népdal, a *Hej, Vargáné...* izoritmikus, de páratlan lüktetésű, ezért elkél a gyakorlása. A 333/11. gyakorlat mindössze négy ütem, csak két hangon játszik a mazurkaritmussal, azon belül is a dallam ABBA formát mutat, ez csak egy kis „csírája” a népdalnak. A 333/9. számú gyakorlat „tükrözve” használja a már említett ritmust.

333/9.

333/11.

Mindez a gyakorlófüzet végén, a 327. gyakorlatban is visszaköszön. Ez is játszik a ritmussal, az izoritmia monotonitását megfűszerezi és a páratlan ütemeket megfordítja, így alkotva kétütemes egységeket ezzel a variációval. Az első két motívum zenei kérdés és válasz a *prima volta* – *seconda volta* formában, a zenei formát megtartja a következő egységben is, de más dallammal.

¹⁰ DOBSZAY László: *A magyar dal könyve*. Bp., Zeneműkiadó, 1984, 124.

¹¹ KODÁLY Zoltán: *333 olvasógyakorlat – Előszó [1943]* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I*. Bp., Zeneműkiadó, 1964, 128.

A *Bicinia Hungarica I.* füzetében vegyesen találunk Kodály-dallamokat és népdal-feldolgozásokat. A 37. számú, az előbbi 333 *olvasógyakorlat*ban már megoldott feladatot Kodály a kíséző szólamban hasznosítja, szünetekkel kerekíti le a kíséretet. Hasznos feladat a dallam énekléséhez az alsó szólam ritmusát tapsolni vagy kopogni. A *dór* dallammal – amit *lá*-sorként *fi*-vel szoktunk szolmizáltatni – szemben áll a *lá*-pentachord + *szó*, és *mi*, hangsor az alt szólamban.

1. Hej, Var - gá - né ká - posz - tát főz, Kon - tya a - lá ü - tött a gőz.
2. Nem ad - ja azt más e - gyéb - nek, Ga - zsó Ist - ván ő - kel - mé - nek.

1-2. Hej, Var - gá - né hány - ja, ve - ti ka - na - lát,

Hány - ja, ve - ti fá - ka - na - lát, Ki - nek ad - ja Zsu - zsa lá - nyát.
Még ak - kor ne - ki í - gér - te, Mi - kor böl - cső - ben ren - get - te.

Ki - nek ad - ja a lá - nyát, Zsu - zsa lá - nyát.

Kodály Zoltán az I. füzet 2. kiadásában ezt írta: „...előkészületül, majd később párhuzamos gyakorlatul a *Bicinia* mellé kétszólamú ritmusgyakorlatokat kell végezni a tanulóknak legalább a füzetben előforduló jelenségek begyakorlására, de jó, ha ritmust többet tudnak, mint ami az énekhez kell.”¹²

Talán ugyanez a Varga család, ahol az ablak „rózsával van kirakva”, mert a „Garzó Péter jár ide, jár oda”. Eddig a helyszín leírása, a továbbiakban már átváltunk párbeszédre, ahol a fiú hívogatja a leányt, aki kedvesen válaszol, kicsit incselkedve: „tudnám én azt, ha várna, mert a szívem dibegne-dobogna.” A dal kilóg a megszokott négy-soroságból: csak háromsoros, és a sorvégi szóismétlések miatt igen játékos, jókedvű hangulatot áraszt.

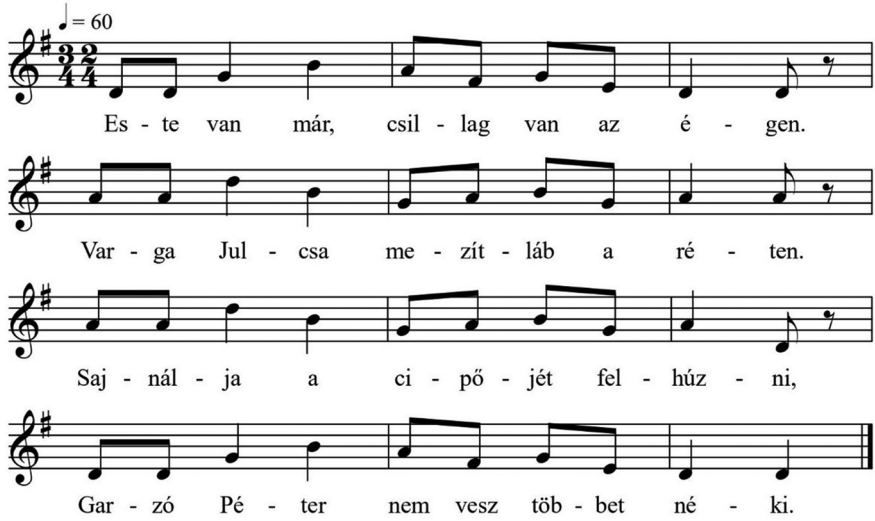
Ifjabb Bartók Béla így emlékezik: [Apám] „sokat járt Békés megyében lakó hűgához, ahol népdalokat is gyűjtött és a Vészto környéki népdalokban szereplő Varga Julcsát, Garzó Pétert és társait személyesen is ismertem.”¹³ Róluk szól az *Este van már, csillag*

¹² KODÁLY Zoltán: *Bicinia Hungarica. Néhány megjegyzés az I. füzet második kiadásához* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I. Bp., Zeneműkiadó, 1964.*

¹³ ÚJFALUSSY József: *Bartók brevídium*. Bp., Zeneműkiadó, 1974, 94.

*van az égen...*¹⁴ (1909) kezdetű népdal. Itt már nem a bimbózó szerelem a téma, sokkal inkább a keserű valóság, ami a második versszakból derül ki. Katonának vitték Garzó Pétert, fegyverének a nyelében a szeretett lány neve szerepel, és ez mindennél többet jelent neki.

$\text{♩} = 60$

Es - te van már, csil - lag van az é - gen.
 Var - ga Jul - csa me - zít - láb a ré - ten.
 Saj - nál - ja a ci - pő - jét fel - húz - ni,
 Gar - zó Pé - ter nem vesz töb - bet né - ki.

15

2. Garzó Péter elment katonának,
 acél fegyvert csináltat magának,
 acél fegyvert, rózsafa a nyele,
 rá van írva Varga Julcsa neve.

A 333/331. számú gyakorlat sok lehetőséget ad a tovább gondolásra, összehasonlítva a népdallal. Az ütemváltás miatt a két szemelvényben más lesz a hangsúlyrend.

333/331.

¹⁴ KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. Bp., Zeneműkiadó, 1969. 402.

1. táblázat: A népdal és az olvasógyakorlat összehasonlításának lehetséges szempontjai

	<i>Este van már, csillag van...</i>	<i>333/331.</i>
Szerkezet	kvintelő, azaz kvinttranszpozíciós, visszatérő AA ⁵ A _v ⁵ A	kvinttranszpozíciós, de nem visszatérő AA ⁵ A _v ⁵ B
Hangsor	szó-pentaton (tí pien hanggal)	lá-pentaton
Ritmus	mazurkaritmus	ritmusvariáns
Dallamfordulat	dúr kvartszext indulás	két tiszta kvart egymás után
Ütemmutató	ütemváltós: 3/4; 2/4; 2/4	ütemváltós: 3/4; 4/4

16

Az *Este van már nyolc óra...* (Vésztő, 1909) kezdetű népdalban Jakuts Pista és Bíró Róza a főszereplők, a dal egy életképet mutat be pontos helyszínnel, tárgyakkal és szereplőkkel, emellett párosító is. A tanórán készíthetünk és felállíthatunk hozzá díszletet, ki lehet osztani a szerepeket, és még az eljátszandó cselekvésekre is van utalás a szövegben. A Dobszay-könyvben¹⁵ csak X. Y. és N. N. olvasható a név helyén (ahová tetszőleges, párosítandó nevek helyettesíthetők be), egy szövegvariáció él a közhasználatban. Négy másik dallamváltozatot is közöl ugyanitt a könyv szerkesztője.

♩ = 72

Sár-ga csi - kó, cse - n - gő raj - ta, Va - jon ho - vá me - gyünk raj - ta, Hu - zse - dá - ri hu - zse - dom.

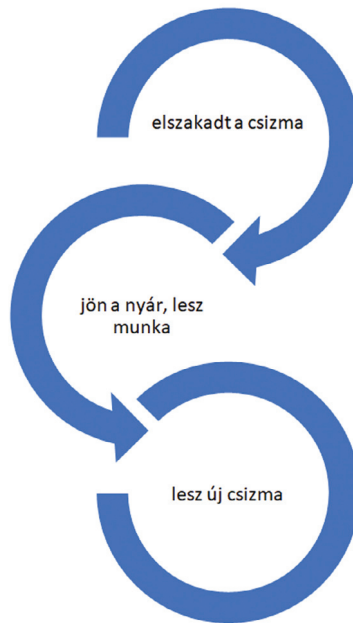
1. Sárga csikó, csengő rajta, vajon hová megyünk rajta, Huzsedári huzsedom.
2. Majd elmegyünk valahova, Kocsis Róza udvarára, Huzsedári huzsedom.
3. Betekintünk az ablakon, Ki kártyázik az asztalon? Huzsedári huzsedom.
4. Kovács Jani karosszékből, Cigánykártya a kezében, Huzsedári huzsedom.
5. Kocsis Róza fészülködik, A tükörbe biggyeszkezik. Huzsedári huzsedom.
6. – Ugye, Jani, szép is vagyok, Éppen neked való vagyok? Huzsedári huzsedom.
7. – Szép is vagy te, jó is vagy te, Csak egy kicsit csalfa vagy te. Huzsedári huzsedom.
8. Kocsis Róza tetett ágya, Pallást éri a párnája. Huzsedári huzsedom.
9. Kovács Jani görbe lába, Nem tud felmászni az ágyra. Huzsedári huzsedom.
10. Majd felmászik a kisszékről, A meszes dézsa füléről. Huzsedári huzsedom.

Az eredeti Bartók-lejegyzésből kiderül, hogy a *Sárga csikó, csengő rajta...* kezdetű népdal általánosan ismert szövegéhez tartozik még három versszak. A mai ének-könyvekből a 8., 9. és 10. versszak már hiányzik – pedig azok is sokat-mondóak. Kocsis Róza ágya a plafonig fel van tornyozva – túlzó a megfogalmazás, kiemeli a gaz-

¹⁵ DOBSZAY László: *i. m.* (1984), 132.

dagságot. Kovács Jani sem hibátlan persze, a lába görbe – szinte visszavág a lányt ért kritikára az énekes. A lezárás és a megoldás is megmarad a gúnyolódás szintjén: sámlí kell neki, de a meszes dézsa fülének említése is elárulja, miként vélekedik az énekes. A refrén lehet egy összekacsintás a hallgató részéről az előadóval. E dal esetében is kilépünk a mazurkaritmus kopogásából, de csak a refrénnél, ugyanis itt feltűnik a nyújtott ritmus. Ehhez tanácsos egyenletes negyedeket tapsoltatni, nemcsak a tempótartás végett, hanem mert ez is koncentrációt igényel: se kevesebb, se több ne legyen a kíséret. A 3/4-es ütemből ne legyen 4/4!

A daltanítás szigorú módszertani pontjai közül a második – az élő, értő bemutatás után – a szövegértelmezés. Általában ez elmarad, illetve egy általános kérdéssel elintéződik, pedig itt lehetne a mai gyerekeket is „megfogni”. Nem egy esetben a ma is használt tárgyak a régi dallamokban kiemelt szerepet kapnak. Számos népdalban fellelhetők a különböző pénzfajták – krajcár, fillér, garas, aranytallér, rézpénz – vagy például a ma már nem túl különlegesnek számító csizma. Az *Anyám, édesanyám...* kezdetű dal két versszakos, nyolcsoros, és teljes életképet vázol fel élénk, mely a következőképp ábrázolható:

3. kép: Az *Anyám, édesanyám...* kezdetű népdal történetének lehetséges ábrázolása

A folyamatot versszakokra bontva is felírhatjuk:

1. versszak: Leány – tényközlés, izgatottság → elveszett a csizma → ki varrja meg?
2. versszak: Az anya tényszerű, nyugodt válasza: jön a nyár, csépelünk → lesz pénz → lesz új csizma

333/55.

r r r r d d r r r r d d m r d r m r d r m d m m r r

A 333/55. gyakorlat is tartogat meglepetést: úgy indul ritmikailag, mint a népdal, de a harmadik motívum (6. ütem) ritmusa megváltozik. Akár a dal előkészítéseként, akár utána, csak gyakorlásra szánjuk, mindig hasznos segítőnknek bizonyul. Improvizációs feladat is válhat belőle, ha a dal szövegét az olvasógyakorlat dallamára énekeljük, ugyanis a harmadik motívum második ütemében – az olvasógyakorlat eltérő ritmusa miatt – az olvasógyakorlat hangjait a leírttól eltérően szükséges énekelni (például hangokat kihagyva). A hangkészlet csak a *m-r-d* hangokat tartalmazza, tehát alsó tagozaton is alkalmazható.

18

Az *Ötfokú zene* I. füzetének 15. darabja csak az utolsó ütemben vált ritmust, a hangkészlet felfelé bővül. Itt is lehet improvizáltatni a befejezést.

m m m m m r s s l l m m
s s l l m r d d r l, l, l

A 333/83. olvasógyakorlatában már bővül a hangkészlet: *dóval* kezdve az éneklést a tiszta kvart *d-sz*, lépését is olvashatjuk, a ritmikai variáns észrevétele pedig már gyakorlattá válhatott az órán. „A dallamban fel fog tűnni, hogy sok a leugrás. Szükség van erre, mert eddig elhanyagoltuk” – írja Kodály szintén az *Előszóban*.¹⁶ Ez kötelező olvasmány tanároknak, kórusvezetőknek és énekművészeknek egyaránt.

t4↓ t4↑ t4↑ t4↓ t4↑ t4↓ t4↑

Az *Új a csizmám...* (Volly István, Tura, 1939) arról szól, hogy a csizma „a szögre van felakasztva”, és a sarkantyúját már be is lepte a rozsda, tehát tulajdonosa védte, óvta, nem használta, mert mezítláb járt. Az énekes talán saját magát nyugtatja meg a harmadik sorban: úgy összeveri majd a sarkantyúkat, amikor felveszi a csizmát, hogy „lepereg a rozsda róla”. Már az első versszak is személyes, de a második még intímabb. A szűr is a szögön lóg, az énekes a kedvesét hívja segítségül, hogy a nyakába akassza a ruhaneműt, majd a következőképp zárja a versszakot: „így is, úgy is ott annak [ti. a szűrnek] a helye, még az éjjel betakarlak, babám, velem.”

¹⁶ KODÁLY Zoltán: *i. m.* (1964), 127.

A *Van már nékem szép új csizmám...* kezdetű dalban az indítás büszkeséget sugall, majd ugyanaz a gondolatvilág következik, mint az előző dalban, csak feltételes módon: „karácsonyra fel is húznám”. „Az egyiknél jobb a másik” – folytatja, és következik a csattanó: „nincs több rajta, csak három lik” – azaz eléggé használhatatlan.

A dallamban a *fi* és a *fá* ingadozik, erre jól „rímel” a *Bicinia Hungarica* 41. és 41. a) dallama, a *Fehér liliomszál...* népdal feldolgozása. A második szólam kvintkánonként lép be, és egy szép mixolíd skálával fordul a befejezéshez. Ez a példa a Kodály-Ádám-tankönyvben is szerepet kap 6. osztályban – semmi sem véletlen. „Akik e dalokat nem ismerik, nem akarják ismerni, önként kizárják magukat a nemzet nagy közösségéből... Mert ez az a közösség, ahol egy érzésben találkozhatnak az egyszerű pásztor a nemzet bármely nagyjával; ahol mind a kettő csak ember, és annyit ér, amennyire ember”¹⁷ – írja Kodály a *101 magyar népdal* előszavában.

Fe-hér li - li - om - szál, Fe-hér li - li - om - szál

Fe-hér li - li - om - szál, Fe-hér li - li - om -

Sej, u-gorj a Du - ná - ba, Sej, u-gorj a Du - ná - ba.

szál Sej, u-gorj a Du - ná - ba, Sej, u-gorj a Du - ná - ba.

Fe-hér li - li - om - szál, Fe-hér li - li - om - szál

Fe-hér li - li - om - szál, Fe-hér li - li - om -

Sej, u-gorj a Du - ná - ba, Sej, u-gorj a Du - ná - ba.

szál Sej, u-gorj a Du - ná - ba, Sej, u-gorj a Du - ná - ba.

¹⁷ KODÁLY Zoltán: *Százegy magyar népdal. Előszó [1929]* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I. Bp., Zeneműkiadó, 1964, 46.*

Weöres Sándort is megihlette a csizma, íme egy kis versecske ebben a témában a *Magyar etűdök*¹⁸ száz kis énekszövegéből. A 35. és 44. számú szöveg (*Van-e szoknya eladó...*, *Van-e csizma eladó...*) a *Bicinia Hungarica I.* 11. gyakorlatának dallamára illett, mely Kodály-invenció, a kvintváltó szerkezet a régi stílust idézi:

Van-e szoknya eladó,
tarkabarka suhogó,
a derékra simuló,
nyárba-télbe jó?
Nincsen szoknya vehető,
csak egy régi lepedő,
rāncos, rojtos, repedő,
üsse meg a kő.

Van-e csizma eladó,
patkós sarka kopogó,
szattján-szára ropogó,
sárba-vízbe jó?
Nincsen csizma vehető,
csak egy rozszant tekenő,
ócska egér-etető,
üsse meg a kő.

11. Lépést ♩ = 104

1. Van-e szoknya eladó, tarkabarka suhogó, a derékra simuló, nyárba-télbe jó?
2. Van-e csizma eladó, patkós sarka kopogó, szattján-szára ropogó, sárba-vízbe jó?

4. kép: A *Bicinia Hungarica I.* füzetének kézírassal kiegészített olvasógyakorlata¹⁹

A fenti kotta a múlt századból való, az 1970-es évekből, amikor a Hungaroton többek között egy *Bicinia Hungarica*-válogatást vett fel Andor Ilona Kodály Leánykarával²⁰ a Kodály-kórusok összkiadásába. Ezen a felvételen én is részt vettem, énekeltem. A kottában nem volt szöveg, azt Ilonka néni gépelve odaadta nekünk, magam írtam alá, így megmaradt, és amikor a teljes négy kötetet felvették a 2000-es évek elején CD-re²¹ különböző leánykarokkal, könnyen azonosíthattuk. Nagy örömemre a Magyar Kodály Társaság akkori elnöke, dr. Ittész Mihály a régi válogatást a CD-lemezre áttetette, és archív anyagként ott megtalálható. A kottában a szoprán dallam szövege olvasható.

Érdekes, hogy népdalaink kezdősoraiban, természeti képeiben milyen sok szín fordul elő. Ezekben a természeti képpel kezdődő népdalokban se szeri, se száma a Duna vagy a Tisza említésének. A sok ismert közül a legismertebb talán az *Által mennék...*²² kezdetű népdal, mely életkép, szövege által pedig fókuszunk – mintha egy kamera lenszójén keresztül néznénk – fokozatosan közelít a tárgyra, míg végül az ablakban nyíló virágokat is megláthatjuk.

¹⁸ WEÖRES SÁNDOR: *Magyar etűdök*. Bp., Tercium, 2006, 35, 44.

¹⁹ A fotó a szerző magántulajdona.

²⁰ Kodály Zoltán Leánykar, Budapest

²¹ *Kodály Complete Edition: Choral works. Bicinia Hungarica, Tricinia*. Hungaroton, 2013.

²² LUKIN László – LUKIN Lászlóné: *Ének-zene. Általános iskola 8. évfolyam*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002, 31.

SÁRGUL már a fügefafa levele

ZÖLD erdőben

KÉK ibolya búra hajtja

FEKETE föld termi

PIROS alma mosolyog

FEHÉR fuszulykavirág

21

5. kép: Példák a természeti képekben fellelhető színekre

Már az első sor is „üzenetet” hordoz a feltételes módjával, ez is okot adhat a játékra, azaz egy kérdésre: „Te hogy folytatnád?” A válaszok között hasonlókra számíthatunk például: ...ha lenne csónakom; ...ha nem esne az eső; ...ha tudnék úszni, ...ha konkrét dolgom lenne ott.

Tánclépés

1. Ál - tal - men - nék én a Tí - szán la - di - kon, la - di - kon de la - di - kon.
Ott la - kik a, ott la - kik a ga - lam - bom, ott la - kik a ga - lam - bom.

Ott la - kik a vá - ros - ban, a har - ma - dik ut - cá - ban,

Pi - ros ró - zsa, kék ne - fe - lejcs, i - bo - lya vi - rít az ab - la - ká - ban.

- Által mennék én a Tiszán, nem merek, nem merek, de nem merek.
Attól félek, hogy a Tiszába esek, hogy a Tiszába esek.
Lovam hátán, sejhaj, félre fordul a nyereg,
A Tiszának hajjai közt elveszek, a babámé nem leszek.

Az énekes egyes szám első személyben beszél, és konkretizálja a helyet földrajzilag („én a Tiszán”), de nem tudjuk melyik helysége gondol. A földrajzi érintettség újabb lehetőség a kitekintésre, azaz a térkép böngészésére. A dallam AABA formájú, visszatérő szerkezetű, új stílusú, az első sor dallama megismétlődik, de a szöveg folytatódik, és egyre közelebb jutunk az „igazsághoz”. Olyan ez, mint egy nyomozás.

Megtudjuk a 2. sorban, hogy az énekes a *galambját* szeretné felkeresni. Ismét lehetőségünk van egy kis feladatra: keresgélni az ismert népdalainkban a kedves megszólítására. Például:

- *Ősszel érik...* – „Kinek varrod, *babám*, azt a hímzett kendőt?”
- *Sárgul már a fűgefa levele...* – „Azt hallottam, *kedves kisangyalom*, sejt, nem akarsz szeretni.”
- *Kerek utca szegelet...* – „Ha még egyszer ott járok, a *rózsámra* találok.”

A harmadik sor még közelebb visz a helyszínhez, hiszen a városról beszél. Itt emlékezhetünk meg a gyűjtőről, Bartók Béláról, akinek 140. születésnapját ünnepeljük ebben az évben. Az órán ezen a ponton megemlíthetnénk azt is, hogy Bartók 1907-ben gyűjtötte a dalt Felsőíregen – újabb szűkítés a térképen, Tolna megyét kell megkeresni. Az elképzelt kamera további biztos pontokat mutat, hiszen a harmadik sorban kiderül, hogy „a harmadik utcában” lakik a leány, ahol azt a különleges házat kell keresni, melynek ablakában a „piros rózsza, kék nefelejcs, ibolya” virít. Ne feledjük, hármasszám népmesei elem, meseszám! Azonban van egy „szépséghibája” a dolognak, még pedig az, hogy a Kodály Zoltán *A magyar népzene* című kötetében nem ez a versszakok sorrendje.²³

Tempo giusto ♩ = 80

Á - tul men - nék én a Ti - szán, nem me - rék, nem me - rék, de nem me - rék,
 At - tul fé - lek, hogy a Ti - szá - bá jes - ék, hogy a Ti - szá - bá je - sék.
 Lo - vam há - tán se - je - haj, fél - re for - dul a nye - rég, Hej,
 Ti - sza, Du - na hab - gya - i közt el - ve - szék, a ba - bá - mé nem lé - szék.

- b) Általmennék én a Tiszán ladikon, ladikon de ladikon.
 Ott lakik a, ott lakik a galambom, az én kedves galambom.
 Ott lakik a városba, a harmadik uccába,
 Piros rózsza, kék nefelejts, ibolya virít az ablakába.

²³ KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. Bp., Zeneműkiadó, 1969. 454.

Dobszay²⁴ is így teszi közzé:

1. Ál - tal - men - nék én a Ti - szán la - di - kon, la - di - kon de la - di - kon.
Ott la - kik a, ott la - kik a ga - lam - bom, ott la - kik a ga - lam - bom.
Ott la - kik a vá - ros - ban, a har - ma - dik ut - cá - ban,
Pi - ros ró - zsa, kék ne - fe - lejcs, i - bo - lya vi - rít az ab - la - ká - ban.

2. Által mennék én a Tiszán, nem merek, nem merek, de nem merek.
Attól félek, hogy a Tiszába esek, hogy a Tiszába esek.
Lovam hátán, sejhaj, félre fordul a nyereg,
A Tiszának habjai közt elveszek, a babámé nem leszek.

Ugyanakkor a Bartók-féle feldolgozásban²⁵ a zongorakísérettel egy másik változat került be a köztudatba: a dallamvariáció és a díszítések is elmaradtak, a szöveg is „városias” lett. Mint tudjuk, a népdal variánsaiban él, ezzel megsokszorozódik.

1. Ál - tal - men - nék én a Ti - szán la - di - kon, la - di - kon de la - di - kon.
Ott la - kik a, ott la - kik a ga - lam - bom, ott la - kik a ga - lam - bom.
Ott la - kik a vá - ros - ba', a har - ma - dik ut - cá - ba',
Pi - ros ró - zsa, kék ne - fe - lejcs, i - bo - lya vi - rít az ab - la - ká - ban.

2. Által mennék én a Tiszán, nem merek, nem merek, de nem merek.
Attól félek, hogy a Tiszába esek, hogy a Tiszába esek.
Lovam hátán, sejhaj, félre fordul a nyereg,
Tisza vize habjai közt elveszek, a babámé nem leszek.

Sok évtizedes munkája során maga Kodály is érzékelte a magyar népdal minden tekintetben ezerarcú voltát. Erről az örökös és állandó megújulásáról így írt: „A népköltés örök rejtélye... A folyton forrongó kohó, melyben egyszerre születnek új szintézisek és bomlanak föl régi egységek, egyszerre születik meg az új és hal meg a régi – de újjászületik, ami benne maradandó...”²⁶

²⁴ DOBSZAY: *i. m.* (1984), 290.

²⁵ BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán: *Magyar népdalok*. Bp., Rozsnyai Károly Könyv- és Zeneműkiadóhivatala, 1906, 5. [https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_\(1-10\).pdf](https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_(1-10).pdf)

²⁶ KODÁLY Zoltán: *Gyermekjátékok* = KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés II*. Bp., Zeneműkiadó, 1964, 184.

Baj-e ez? Nem.

Ebben a rövid írásban megpróbáltam néhány példán keresztül reflektorfénybe állítani a tanári munka ezernyi lehetőségét, melyek nemcsak az énekórára vonatkozhatnak, hanem a magyar nyelvre, a történelemre vagy a földrajzra is. Ezzel a lehetőséggel kötelességünk élni. A „fiókok nyitogatása”, ahogy Kodály biztatta annak idején tanítványait, nagy örömet okozott, mert visszaidézte bennem a száznál is több bemutatóórára való készülés, keresgélés örömét – úgy is fogalmazhatnék: újraéltem tanári hivatásom legszebb napjait. Szerencsésnek mondhatom magam, mert a több évtizedes pályafutásom alatt semmilyen korosztálynál nem találkoztam a népdaltanulással kapcsolatban ellenvetéssel, ez pedig megalapozta a gyakorlati példák megvalósítását.

Irodalomjegyzék

- BARTÓK Béla – KODÁLY Zoltán: *Magyar népdalok*. Bp., Rozsnyai Károly Könyv- és Zeneműkiadóhivatala, 1906, 5.
[https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_\(1-10\).pdf](https://vmirror.imslp.org/files/imglnks/usimg/4/42/IMSLP105968-PMLP216126-Bartok_-_Magyar_nepdalok_10_Hungarian_Folk_Songs_for_voice_and_piano_(1-10).pdf)
- DOBSZAY László: *A magyar dal könyve*. Bp., Zeneműkiadó, 1984.
- KIRÁLY Katalin: *Magyarságunk énekei*. Szeged, Mozaik, 2006.
- *Kodály Complete Edition: Choral works*. Bicinia Hungarica, Tricinia. Hungaroton, 2013.
- KODÁLY Zoltán – ÁDÁM Jenő: *Énekes könyv (Általános iskola 4. osztály)*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.
- KODÁLY Zoltán: *A magyar népzene*. Bp., Zeneműkiadó, 1969.
- KODÁLY ZOLTÁN: *Visszatekintés I.* Bp., Zeneműkiadó, 1964.
- KODÁLY ZOLTÁN: *Visszatekintés II.* Bp., Zeneműkiadó, 1964.
- LUKIN László – LUKIN Lászlóné: *Ének-zene. Általános iskola 8. évfolyam*. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.
- SÜTŐ András: *Kórévmuzsika* = SÜTŐ András: *Gyermekkorom tükörcserepei*. Bp., Móra, 1982, 35-37.
- UJFALUSSY József: *Bartók breviárium*. Bp., Zeneműkiadó, 1974.
- WEÖRES Sándor: *Magyar etűdök*. Bp., Tercium, 2006.
- WEÖRES Sándor: *Kezdődik az iskola* = WEÖRES Sándor: *Ha a világ rigó lenne*. Bp., Móra, 1981.